

Оқытудағы эмоционалды фактор. Педагог-дефектологтың оқытудағы жетекші рөлі. Оқу үрдісіндегі педагог қызметінің құрылымы: білім беру, түзету-тәрбие міндеттерін анықтау, жоспарлау, оқушыларды ынталандыру, өзін-өзі талдау, сабақты талдау.

Негізгі ұғымдар: дидактика, оқу процесі, оқыту, оқыту, оқу процесінің қозғаушы күштері, оқытудың түзету бағыты, оқу процесінің сыртқы шарттары, оқу процесінің ішкі шарттары, тұлғаның эмоционалды-еріктік саласы, танымдық іс-әрекет, перцептивті іс-әрекет, таным объективті шындықтың көрінісі ретінде, ойлау және сөйлеу, интеллект пен әсердің арақатынасы. [б, 5-47 с]

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Фишер Эрхард. Планы и разделы учебной программы для детей с особенностями в интеллектуальном развитии. – Минск, 1999. – С. 256.
2. Специальная психология: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Под ред. . – М., 2003. – С.464.
3. Программа дошкольных образовательных учреждений компенсирующего вида для детей с нарушением интеллекта / , – М., 2005. – С.272.
4. Петрова эмоционально-волевой сферы в познавательной деятельности умственно отсталых учащихся // Эмоционально-волевые процессы и познавательная деятельность умственно отсталых детей: Сб. науч. тр. – М., 1998. С. 7-28.
5. Организация и планирование воспитательной работы в специальной (коррекционной) школе-интернате, детском доме: Пособие для воспитателей и учителей / Под ред. . – М., 2005. – С. 312.
6. Малофеев и развитие государственной системы специального образования в России // Основы управления специальным образованием: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Под ред. . – М., 2001. С. 5-47.

УДК 376.42

А.М. Кемешова¹, Н.Рузиева², А. Сәкенқызы³, Н.Еркін⁴

¹ғылыми жетекші, п.ж/е пс. м., Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, «Арнайы педагогика» бойынша кәсіби даярлау бөлімі,
^{2,3,4} 5В010500 – Дефектология «Олигофренопедагогика» мамандандырылуы 4 курс студенттері

**ЗИЯТЫ ЗАҚЫМДАЛҒАН ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ӨМІРЛІК
ДАҒДЫЛАРЫ МЕН БІЛІКТІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСУЫН БАҒАЛАУ**

Аңдатпа

Мақала өзекті, іс жүзінде маңызды мәселеге МЖМБС іске асыру жағдайында зияты зақымдалған оқушылардың өмірлік дағдыларын қалыптастыруға арналған. Зерттеу мәселесі бойынша әдебиеттерге қысқаша теориялық шолу ұсынылады. Ақыл-ойы бұзылған оқушылардың өмірлік дағдылары саласындағы оқушылардың жетістіктерін бақылау кезеңдері анықталды.

Түйін сөздер: зияты зақымдалған оқушылар, өмірлік дағдылар, мониторинг, бағалау.

Кемешова А.М¹, Рузиева Н²., Сакенқызы А³., Еркін Н.⁴

¹научный руководитель, м.п. и пс.н. отдел профессиональной подготовки по «Специальной педагогике», Казахский Национальный педагогический университет имени Абая
^{2,3,4} студенты 4 курса по специальности 5В010500 – Дефектология «Олигофренопедагогика»

**ОЦЕНКА СФОРМИРОВАННОСТИ ЖИЗНЕННЫХ НАВЫКОВ И УМЕНИЙ УЧАЩИХСЯ
СТАРШИХ КЛАССОВ С НАРУШЕНИЕМ ИНТЕЛЛЕКТА**

Аннотация

Статья посвящена актуальной, практически значимой проблеме, формирования жизненных компетенций у школьников с умственной отсталостью в условиях реализации ГОСО. Представляется краткий теоретический обзор литературы по проблеме исследования. Определены этапы мониторинга достижений школьников в области жизненных навыков учащихся с нарушением интеллекта.

Ключевые слова: учащиеся с нарушением интеллекта, жизненные навыки, мониторинг, оценка.

Kemeshova A.M¹, Ruzieva N²., Sakenkyzy A³., Erkin N.⁴

¹Abai Kazakh National Pedagogical University,
Senior Lecturer of the Department of Special Education.

^{2,3,4} students of the 4th year in the specialty 5B010500 – Defectology "Oligophrenopedagogics"

ASSESSMENT OF THE FORMATION OF LIFE SKILLS AND ABILITIES OF HIGH SCHOOL STUDENTS WITH INTELLECTUAL DISABILITIES

Abstract

The article is devoted to the actual, practically significant problem of the formation of life competencies in schoolchildren with mental retardation in the conditions of the implementation of SES. A brief theoretical review of the literature on the research problem is presented. The stages of monitoring the achievements of schoolchildren in the field of life skills of students with intellectual disabilities are determined.

Keywords: students with intellectual disabilities, life skills, monitoring, evaluation.

Тәуелсіз өмір сүру әр адамның дамуындағы маңызды кезең. Бұл тұжырымдамада көптеген аспектілер бар, мысалы: өзін-өзі күту дағдылары, өз іс-әрекеттері үшін жауапкершілік, басқа адамдармен жанжалсыз қарым-қатынас жасау, жұмыспен қамтуды барабар тандау, қаржы жоспарлау, отбасын құру. Бұл кезең әдетте мектепті аяқтағаннан кейін басталады. Сондықтан оған дайындық мектеп барысында жүреді. Ішінара дайындық кіші және орта мектептерде жүзеге асырылады, қалған бөлігі жоғары сыныптарда өткізіледі.

Зияты зақымдалған балаларда дайындық ақыл-ойы сақталған балалармен жұмыс жасау кезінде қолданылатыннан өзгеше тәсілдермен жүзеге асырылады. Әдетте, дайындық кезеңдері уақытқа созылады, негізгі сәттерге көп көңіл бөлінеді, екінші сәттерді жіберіп алуға болады. Зияты зақымдалған жоғары сынып оқушыларында кәсіптік бағдар, еңбек тәртібін сақтау, басқа адамдармен қарым-қатынас жасау сияқты бағыттарға бағытталған сабақтар өткізіледі.

ХАК-10 сәйкес зияты зақымдалған балалардың төрт тобы бар: жеңіл, орташа, ауыр және терең. Жеңіл зияты зақымдалған балалардың барлығы дерлік және орташа зияты зақымдалған кейбір балалар тәуелсіз өмірге дайындала алады. Қалған санаттар тәуелсіз өмірге бейімделмеген, тек қол жетімді тұрмыстық дағдыларды игереді.

Арнайы мектептегі барлық оқу-тәрбие қызметі бірінші кезекте білім алушылардың өмірлік құзыретін қалыптастыруға, яғни бітірушілердің қоғамға табысты кірігуге дайындығына, өмірде жүзеге асыру қабілетіне бағытталуы тиіс.

Тәжірибе көрсеткендей, зияты зақымдалған көптеген түлектер тәуелсіз өмірде дәрменсіз. Себебі зияты зақымдалған түлектер:

– басқалармен тең дәрежеде қарым-қатынас жасауға дайын емес, адамдармен өнімді қарым-қатынас жасай алмайды және қарым-қатынастың нақты қажеттіліктеріне ие, эмоционалды және мінез-құлық ерекшеліктеріне байланысты жағдайды өз бетінше ойлай және талдай алмайды;

– оларға белгілі бір әрекеттердің, әрекеттердің қажеттілігін бірінші рет түсіну және дұрыс бағалау қиын;

– білім алушылардың алған білімдерін әртүрлі өмірлік жағдайларда қолдана алмауы;

– шаруашылық-тұрмыстық қызметке ынталары мен мүдделердің қалыптаспауы;

– әлеуметтік әлемді құрылымсыз қабылдау

Сыртқы ортамен қарым-қатынас жасау үшін микро және макросоциум туралы идеялар, тиісті өзін-өзі тану, сонымен қатар қарым-қатынас дағдылары мен әлеуметтік-тұрмыстық бағдарлау қажет. Осыған байланысты зияты зақымдалған оқушылардың өмірлік құзыреттіліктерін қалыптастыру мен көрсетудің негізгі бағыттары:

– өздері туралы түсінік және жақын пәндік және табиғи әлемде жұмыс істеу;

– қарым-қатынас дағдылары;

– әлеуметтік-тұрмыстық бағдарлау дағдылары.

Әлеуметтік бейімделу және қол жетімді жұмысқа қатысуға дайындық зияты зақымдалған оқушыларды оқыту мен тәрбиелеудің негізгі мақсаттары болып табылады, ал практикалық бағыт-оқушылардың аталған санаты үшін білім беру процесін ұйымдастырудың міндетті талабы.

Қарастырылып отырған санаттағы балалардың мектептегі білімі шектеліміз деңгейге ие, онда академиялық компонент зияты зақымдалған оқушыларға пайдалы және қол жетімді академиялық

білімге дейін азаяды, бірақ сонымен бірге өмірлік дағдыларды дамыту саласы барынша кеңейеді. Бұл идея зияты зақымдалған оқушыларды оқытудың үлгілік оқу жоспарында көрініс тапқан, ол жалпы білім берушілерден басқа, "Қоршаған әлем", "Мінез-құлық мәдениеті", "Әлеуметтік-тұрмыстық бағдар", "Жалпы еңбек дайындығы", "Кәсіптік-еңбекке оқыту" сияқты пәндерді қамтиды. Аталған оқу курстарының мақсаты оқушыларға қоршаған орта, табиғи және әлеуметтік әлем туралы қол жетімді ақпарат беру, сондай-ақ өмірлік құзыреттерді қалыптастыру болып табылады [1].

Практикалық міндеттерді іске асыру арқылы оқушылардың өмірлік құзыреттері жалпы білім беретін пәндерде (Ана тілі, математика, жаратылыстану, география және т.б.), сондай-ақ логопедпен, психологпен, дефектологпен түзету сабақтарында және тәрбиешінің басшылығымен оқудан тыс қызметте қалыптасады. Оқушылардың өмірлік дағдыларын қалыптастыру бойынша жұмысқа осындай үлкен назар аудара отырып, соңғысы ешқашан мұғалімдердің бағалау қызметінің объектісі болған емес. Бірақ өмірлік дағдылардың қалыптасу дәрежесі арнайы мектептің нақты міндетін іске асырудың тиімділігінің көрсеткіші болып табылады.

Зияты зақымдалған балалар өздері жасаған кез-келген іс-әрекетте өзіндік ерекшеліктері бар. Дульнев Г.М. [2], Мирский С.Л. [3], Пинский Б. и. [4] зерттеулері дамудың кемшіліктерін дұрыс түзету және педагогикалық процесте ішінара жеңуге болатындығын көрсетеді. Зияты зақымдалған оқушылардың дамуындағы кемшіліктер оқытудың барлық кезеңдерінде көрінеді. Орта мектепте көптеген кемшіліктер түзетілді, бірақ қалғандары әлі де әртүрлі іс-шараларда көрінеді. Мысалы, балалар кез-келген тақырыпты ұнатса да, оны үйренудің маңыздылығын түсінбейді. Сонымен қатар, еңбек сабақтарындағы мінез-құлық маңызды: егер олар тапсырманы ұнатса, олар қиын тапсырмаға қарамастан оны алады немесе қабылдамайды. Егер оқушылар тапсырманың жоғары күрделілігін тапса, олар тапсырманы орындау бойынша кеңес сұрамай-ақ, оны аяқтауды тоқтата алады.

Виноградов А.Д. [5], Коломенский Н.Л. [6], Намазбаева Ж.И. [7] өз зерттеулерінде зияты зақымдалаған балалардың ерікті саласының дамымағандығы туралы айтады. Мұндай балалар өздерінің ниеттерінде, мотивтерінде әлсіз, өте шабыттандырады, барлық ерікті процестер дамымаған. Зияты зақымдалаған балалар жұмыста оңай жолды таңдайды, бұл ерікті күш-жігерді қажет етпейді. Сондықтан олар белсенділікке еліктеуге және импульсивтілікке бейім. Егер талаптар күрделі болса, кейбір балалар жағымсыз эмоцияларды, қиырлықты көрсете алады.

Мирский С.Л. атап өткендей, зияты зақымдалаған оқушылардың моторикасы олардың ақыл-ой қызметінің бұзылуына байланысты дамымаған. Қозғалыс бағдарламасы – бұл әрекеттер тізбегі. Зияты зақымдалаған оқушылар іс-әрекеттерді орындау тәртібін шатастырып, дұрыс емес әрекеттерді орындай алады.

Зияты зақымдалаған оқушылардың жоғарыда аталған барлық ерекшеліктері олардағы тәуелсіздікті дамыту әдістері мен әдістерін анықтайды, арнайы сабақтар өткізіп, оларға тәуелсіз өмір туралы түсінік беруге болады.

Сондықтан оқушылардың академиялық жетістіктерін дәстүрлі мониторингке, сондай-ақ өмірлік дағдылар саласын қосу қарастырылып отырған балалар санаты үшін арнайы білім беру қызметтерінің сапасын барынша толық бақылауға және қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Мониторингтің процедуралық әрекеттері оқушылардың өмірлік дағдылар саласындағы жетістіктерін бақылау бірнеше кезеңге бөлінген процедуралық әрекеттер тізбегін орындауды қамтиды:

- дайындық;
- конструктивтік;
- қызметтік;
- рефлексивтік.

Мониторингтік іс-әрекеттер процесінде оқушылардың жетістіктері туралы ақпаратты жинау, өңдеу, құжаттарда тіркеу жүзеге асырылады.

Дайындық кезеңінде оқытудың күтілетін нәтижелерін көрсететін маңызды бағдарлар анықталады. Осылайша, күтілетін нәтиже арқылы мақсат қою жүзеге асырылатын жақсы дамыған дайындық кезеңі мектеп ұжымы қызметінің мазмұнын нақты анықтайды және оқытудың формаларын, әдістері мен әдістерін таңдауды негіздейді. Бұл ретте мектеп оқушыларының педагогтарының өмірлік құзыреттер саласындағы бағалау қызметінің негізі барынша нақтыланды.

Мониторингтік қызметтің конструктивтік кезеңінде бағалау критерийлері, бағалау шәкілдері әзірленеді, бағалау қаражатының қоры құрылады, бағалау рәсімдерін жүргізу тәртібі айқындалады.

Бұл кезеңде оқушылардың өмірлік құзыреттілігіне мониторинг жүргізудің шарттары мен ережелері анықталады және мониторинг жүргізіледі. Алынған нәтижелер оқушының жетістіктерін оқыту-

дың алдыңғы кезеңдерінде байқалған өз жетістіктерімен салыстыра отырып, жеке динамика аспектісінде қарастырылуы керек. Алынған ақпарат әкімшілік пен оқытушылар құрамы үшін, сондай-ақ оқушының ата-анасы үшін мектепте оқыту мен отбасылық тәрбиенің бірыңғай тәсілдерін жасау үшін бірдей маңызды.

Мониторинг жүргізгеннен кейін мектеп консилиумы белгіленген критерийлерге сәйкес оқушылардың жеке және топтық жетістіктері бөлінісінде алынған деректерге талдау жүргізеді. Жеке жетістіктер оқушының жұмыс істеу профилінде сипатталады. Сипаттамалық бағалау негізінде әр оқушы үшін келесі мониторингке дейінгі кезеңге арналған нақты жұмыс мақсаттары анықталады. Мониторингтің кезекті кезеңінен кейін қызмет етудің жеке бейініне бала туралы қосымша ақпарат енгізіледі. Онда жетістіктердің алдыңғы деңгейімен салыстырғанда қол жеткізілген деңгейдің сипаттамасы бар. Оқушының жұмыс істеу профилін өмірлік құзыреттіліктерді сипаттамалық бағалау ретінде қарастыруға болады. Осылайша, мониторинг нәтижелері оқушылардың функционалдық сауаттылығының даму серпінін, оқушылардың өзіндік өмірі мен еңбек қызметіне дайындау – негізгі міндетті іске асыру бойынша мұғалімдердің және жалпы мектептің жұмысын бағалауды қамтамасыз етеді.

Ол оқу процесінің сапасын жақсарту үшін алынған мәліметтерді ескере отырып, өмірлік дағдыларды қалыптастыруда қолданылатын әдістемелік құралдар мен дидактикалық материалдарға өзгерістер енгізуді қамтиды. Бұл өзгерістер барлық пәндерді оқытуды, түзету-дамыту жұмыстарын жүргізуді, тәрбие процесін, отбасылық тәрбиені қоса алғанда, бүкіл оқу-тәрбие процесіне қатысты болуға тиіс. Түзетудің мазмұны туралы шешімдер мектептің психологиялық-медициналық-педагогикалық консилиумының отырыстарында алқалы талқылаудың ізімен шығарылады.

Зияты зақымдалған оқушылар өздерінің тәуелсіздігін дамыту үшін ерекше көзқарасты қажет етеді. Бұл олардың психикалық және физикалық дамуындағы бұзылуларға байланысты. Бұл даму бұзылыстары қайтымсыз, бірақ дұрыс педагогикалық жұмыс кезінде түзетуге болады. Мұндай жұмыстағы маңызды сәт – оқушының іс-әрекетін, мінез-құлқын, тапсырманың сапасын бақылауға деген қызығушылығы.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. *Организация мониторинга и оценка уровня функциональной грамотности школьников с нарушением интеллекта: методические рекомендации / сост. Елисеева И.Г., Даурцева Г.Ю. – Алматы: ННПЦ КП, 2015. – С. 39.*
2. *Дульнев Г.М. Основы трудового обучения во вспомогательной школе Г.М. Дульнев. – Москва: Педагогика, 1969. – С.216.*
3. *Мирский С. Л. Формирование знаний учащихся вспомогательной школы на уроках труда: книга для учителя / С.Л. Мирский. – Москва: Просвещение, 1992. – 125 с.*
4. *Пинский Б.И. Формирование двигательных навыков учащихся вспомогательной школы / Б.И. Пинский. – Москва: Педагогика, 1977*
5. *Особенности умственного развития учащихся вспомогательной школы / Ж.И. Шиф, В.И. Лубовский, И.М. Соловьев и др.; ред. Ж.И. Шиф. – Москва: Просвещение, 1965. – С. 344. Павлова, Н.П.*
6. *Коломинский Н.Л. Развитие личности учащихся вспомогательной школы Н.Л. Коломинский. – Киев: Радянська школа, 1978. – С. 85.*
7. *Намазбаева, Ж.И. Некоторые особенности личности учащихся вспомогательной школы: методическое пособие / Ж.И. Намазбаева. – Алма-Ата: КазПИ им. Абая, 1985. – С.70.*